

Louise Therese Schou Therkildsen

Du fødes som dansker

Essentialistiske fortællinger i lærematerialet til den danske indfødsretsprøve

ABSTRACTS

For at blive statsborger i Danmark skal man bestå en indfødsretsprøve med 40 spørgsmål hvoraf de 35 tager udgangspunkt i lærematerialet *Danmark før og nu*. Netop dette materiale er omdrejningspunkt for artiklen som i en retorisk nærlæsning fokuserer på essentialistiske tendenser i tekstens nationalfortælling og deres betydning for læseren der søger om dansk statsborgerskab.

Essentialiseringen i teksten skaber statiske, uforanderlige fortællinger hvilket har konsekvenser for læseren som står uden for disse fortællinger og dermed ikke har del i essensen: Læseren positioneres som en udefrakommende der skal tilpasse sig idet hun indlemmes i et allerede etableret og fastforankret fællesskab.

To become a Danish citizen you have to pass a naturalization test consisting of 40 questions, which are primarily based on a textbook called *Denmark Then and Now*. Through a rhetorical close reading, this article focuses on essentialistic tendencies in the national narrative of this text and their consequences for the reader, viz., the applicant for Danish citizenship.

Essentializing the Danish citizen, the text fosters static, unchangeable narratives, and the reader is hereby positioned outside these narratives, sharing no part in the essence. The reader becomes an outsider who must adapt herself to an already established and deeply rooted community.

EMNEORD:

Essentialisering, konstitutiv retorik, fortællinger

KEY WORDS:

Essentialisation, constitutive rhetoric, narratives

For at blive dansk statsborger skal man som indvandreren bestå en såkaldt indfødsretsprøve. Den afholdes to gange om året og er en *multiple choice* prøve med 40 spørgsmål hvoraf man skal besvare 32 korrekt for at bestå. Siden prøven første gang blev afholdt i juni 2006, er den hvert halve år blevet heftigt kritiseret af en lang række forskere og meningsdannere som anklager den for på det faktuelle plan at være så svær at selv etniske danskere ikke kan bestå den, og på det ideologiske plan for at sætte danskhed lig med banale fakta om Danmarks kongerække og geografiske egenskaber.¹

Den nuværende regering har da også i sit regeringsgrundlag fra oktober 2011 bebudet at prøven skal afskaffes og erstattes af en "... statsborgerskabsprøve, der vægter aspekter af det hverdagsliv og det aktive politiske liv, som møder borgerne i et moderne samfund." (Regeringen 2011, 54). Præcist hvad en ny statsborgerskabsprøve skal indeholde, og hvilken form den skal tage, er endnu ikke fremlagt, dog fremgår det i en pressemeddelelse fra Justitsministeriet den 23. maj 2013 at "Det forventes, at den første statsborgerskabsprøve vil blive afholdt i juni 2014. Materiale til brug for forberedelse af prøven forventes at være tilgængeligt 3 måneder før prøveafholdelsen." Indfødsretsprøven blev således afholdt i sin sædvanlige form senest i december 2012 og vil fortsat blive afholdt indtil juni 2014.²

Med det formål at forberede ansøgeren til indfødsretsprøven udgav det daværende Integrationsministerium i april 2007 et læremateriale med titlen *Danmark før og nu - læremateriale om historie, kultur og samfundsforhold til indfødsretsprøven*³ (herefter blot *Danmark før og nu*) som danner baggrund for 35 af prøvens i alt 40 spørgsmål. Lærematerialet er derfor centralt for spørgsmålet om hvordan man opnår statsborgerskab, og er således denne artikels omdrejningspunkt.

Bogen består af fire kapitler fordelt på 165 sider: Dansk historie (54 sider), Det danske demokrati (34 sider), Det danske velfærdssamfund (16 sider) og Danmark og omverdenen (19 sider). I forlængelse af det historiske kapitel er der 25 temaopslag (i alt 42 sider) om blandt andet Danmarks geografi, sprog, kongehuset, kristendommen, højskolebevægelsen og en række kulturopslag der er hentet fra Kulturkanonen fra 2006 og opridser hovedpunkterne i blandt andet dansk litteratur, musik og arkitektur. Bogens fokus er klart: Danmark og danskerne, og det kan næppe undre i lyset af formålet om at forberede til en prøve om danske samfundsforhold.

Men hvad der tilsyneladende er en nøgtern, faktuel beskrivelse, bærer også problematiske perspektiver med sig, særligt i forholdet til læseren der i dette tilfælde er ganske konkret: Indvandrere der søger om dansk statsborgerskab. Der konstrueres i teksten en særegen dansk essens som indikerer at man ikke kan blive rigtig dansk

1. Se fx <http://www.b.dk/danmark/indvandrere-memorere-indfoedsretsproeve>, <http://www.information.dk/136856>, <http://www.information.dk/177649> og

http://www.ugebreveta4.dk/2010/201003/Baggrundoganalyse/Hver_femte_dansker_ville_ikke_bestaa_indfoedsretsproeve.aspx

2. <http://www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2013/god-integration-f%C3%B8rer-til-statsborgerskab>

3. Materialet kan downloades gratis her: <http://uvm.dk/Uddannelser-og-dagtilbud/Uddannelser-til-voksne/Overblik-over-voksenuddannelser/Dansk-for-voksne-udlaendinge/~media/UVM/Filer/Udd/Voksne/PDF11/111213%20laerebogsmateriale%20til%20indfoedsretsproev.ashx>

hvis ikke man er født dansker. Og ansøgeren stilles dermed i en vanskelig situation, for spørgsmålet er om en nytillkommen medborger levnes nogen udsigt til at få del i denne danske essens?

Mange af de tekstuddrag jeg fremhæver, vil formentlig ikke synes usædvanlige; et læremateriale om danske samfundsforhold indeholder naturligvis fortællinger om Danmark og den danske befolkning. Ligeledes er forfatterne bag lærematerialet heller ikke nødvendigvis bevidste om tekstens konstitutive og essentialistiske mekanismer. Og det er netop derfor de er interessante: At de ikke springer i øjnene – hverken læserens eller forfatterens – giver dem status af alment accepterede antagelser (*doxa*) der er desto vigtigere at underkaste analyse og kritik. Netop som tankemæssigt og sprogligt fællesgoods har de – på upåfaldende, men ikke desto mindre effektiv vis – betydning for den måde Danmark, danskeren og ansøgeren afspejles.

I det følgende præsenteres begrebet essentialisering ud fra de to retorikere Raka Shome og Maurice Charland og udgør herefter udgangspunktet for den retoriske nærlæsning som falder i tre dele: Fortællingen om Danmark som organisk helhed, om den homogene danske befolkning og om de deliberative demokratiske danskere. Endelig følges analysen af disse tre fortællinger af to problematiserende afsnit om henholdsvis ansøgeren som tredje persona og tekstens statiske fortællinger.

ESSENTIALISERING I ET RETORISK PERSPEKTIV

Spørgsmålet om hvordan identiteter skabes, er udgangspunktet for både Raka Shome og Maurice Charland, men med forskellige faglige formål: Shome ønsker at højne den kritiske bevågenhed over for imperialistiske og essentialistiske tendenser i nutidig retorik (1996); Charland er interesseret i at vise hvordan tekster på én og samme tid italesætter og konstituerer (nye) identiteter med konsekvenser der rækker udover tekstens spalter som fx at legitimere en ny selvstændig stat. *Danmark før og nu* henvender sig til en gruppe læsere der meget konkret ansøger om at blive optaget i det nationalt konstituerede fællesskab, og der er derfor også konstitutive mekanismer i værk – om end i andre former og sammenhænge. Og det er i forbindelse med dette konstitutive skift at Shomes fokus på diskursiv essentialisering viser sig relevant: Ansøgeren om dansk statsborgerskab skal på et formelt juridisk plan skifte fra én medfødt nationalitet til en ny som i lærematerialets fortællinger tillægges en række essentielle karaktertræk, normer og værdier. Således skal ansøgeren ikke konstitueres inden for en identitetskonstruktion der er ny for alle, ansøger såvel som juridisk dansker; den er kun ny for ansøgeren.

Essentialisme er et begreb som i kritisk øjemed anvendes og diskuteres særligt inden for kulturteori og herunder postkolonial teori (se bl.a. Said 1978 og 1993 samt Spivak 1988 og 1990). At essentialisere dækker således over handlinger der på forskellig vis tillægger identiteter en særlig autentisk essens – fx kulturel (kvinde) eller etnisk (inder) – som er uforanderlig (Shome 1996, 46-47). I Shomes perspektiv og i

denne artikel er det diskursiv essentialisering der er i fokus; det vil sige essentialiserende mekanismer som er sprogligt funderet i tekstens fortællinger, i dette tilfælde specifikt i form af nationale metaforer, antitetiske fremstillinger af den danske befolkning i forhold til omverden og fremstillinger hvori demokratiske normer skildres som en internaliseret praksis hos den danske befolkning.

Shome argumenterer i sin artikel om postkolonial retorisk kritik (1996) først og fremmest for en øget bevidsthed om og refleksion over vores akademiske valg af såvel analysemateriale som kritiske perspektiver. Vi må undersøge "... to what extent these discourses and our own perspectives on them reflect the contemporary global politics of (neo)imperialism." (Shome 1996, 41). Kulturer og nationer kan i lyset af globaliseringen ikke længere opfattes som separate, lukkede systemer, skriver Shome; vi lever alle i kulturelle skæringspunkter mellem flere kulturer og flere nationer og skaber på denne måde bånd på tværs af grænser, nationer og essenser som udfordrer det noget mere statiske identitetsbegreb der har været kernen i den imperialistiske kulturtankegang (1996, 44-45, refererer Edward Said 1993).

Dernæst argumenterer Shome også for en "... reorientation of our field to the present historical and social exigencies of racism and neocolonialism." (1996, 41). Mere konkret efterspørger hun retoriske analyser af nutidige diskurser der reproducerer det imperialistiske verdensbillede (1996, 50). Et af de eksempler hun nævner, er George Bushs (den første) retorik i forbindelse med Golfkrigen: "For instance (...) there were hardly any analyses of how the U.S. rhetoric on the Gulf War constructed the Middle Eastern people (and different Muslim cultures) as uncivilized and immoral and always already inclined toward barbaric terrorist activities." (1996, 50)

Danmark før og nu er selvsagt ikke et imperialistisk materiale i ordets bogstavelige forstand. I læsningen af lærematerialet er det ikke i samme grad konstitueringen af 'den anden' der er fokus, men snarere konstitueringen af danskeren og hvordan denne identitetskonstruktion positionerer ansøgeren om dansk statsborgerskab. Det der alligevel gør tankerne om neo-imperialisme og essentialisering relevante i kritikken af *Danmark før og nu*, er lærematerialets skildring af relationen mellem de to identiteter: Danskeren og indvandrerens. Essentialiseringsmekanismer synes i denne forbindelse særligt relevante at beskæftige sig med idet teksten så åbenlyst har med nationale identiteter at gøre og henvender sig til en læser der ganske konkret ansøger om at skifte fra en medfødt nationalitet (iraker/tysker/serber) til en ny (dansker) som i lærematerialet tillægges en række væsentlige karaktertræk, normer og værdier. Det er en mærkværdig situation at befinde sig i som det på mange måder giver mening at sammenligne med hvad Shome kalder det postkoloniale subjekts ambivalente position, en ambivalens der i denne forbindelse skal tolkes positivt:

... this ambivalence is what makes the postcolonial perspective so significant in deconstructing grand cultural master narratives. Being a part of two or

more cultures, and yet not belonging to either one, the postcolonial subject is equipped to see that national and cultural identities cannot be essentialized, that they are protean, that they cross borders, and that they are transnational. (1996, 45).

Indvandrerens der søger om dansk statsborgerskab er ikke (nødvendigvis) et postkolonialt subjekt med den historiske relation mellem koloni og kolonimagt der ligger heri, men den ambivalente situation og de indsigter den ifølge Shome bringer med sig, ligner til forveksling.

Med det postkoloniale subjekt sættes der fokus på relationen mellem konstitutiv retorik og essentialiseringsmekanismer: Vi konstitueres inden for mange forskellige fællesskaber og identitetssammenhænge på samme tid, et forhold som Maurice Charland også berører i sin klassiske tekst (1987) om de fransktalende canadiere i distriktet Québec og forsøget på at konstituere dem som les Québécois for herigennem at kunne gøre krav på national selvstændighed. Charland kalder den konstitutive retorik for en *rhetoric of socialization*; vi eksisterer ikke som statiske, fikserede subjekter i forhold til én tekst, fx et politisk program, men lever inden for flere diskurser på én gang (1987, 142). Samtidig anerkender han at når tekster forsøger at interpellere – at tiltale eller anråbe – sit publikum som fx 'les Québécois' eller 'danskere', gøres det ofte ud fra påstande om en særlig essens der forener de interPELLerede subjekter (1987, 134 og 137). I Charlands eksempel er det en særlig frihedskæmpende ånd der forener publikum; i *Danmark før og nu* ses eksempler på en særlig deliberativ demokratisk ånd der forener os danskere.

En af udfordringerne for kritikeren i arbejdet med essentialistiske problemstillinger er derfor i kritikken af disse greb selv at undgå at essentialisere: Kritikeren er ofte selv nødt til med topoi som eksempelvis 'ikke-vestlig' og 'vestlig' at essentialisere mennesker for at kunne benævne det der analyseres og kritiseres. Løsningen på dette problem er den såkaldte *strategiske essentialisering* (Spivak 1988 og 1990) hvorigennem kritikeren gør sig bevidst om de magtstrukturer hun selv indgår i, men bruger de essentialistiske termer som redskaber til at kunne kritisere snarere end som en beskrivelse af 'the way things are' (Shome 1996, 47).

I det følgende undersøger jeg sådanne essentialiseringsmekanismer igennem en retorisk nærlæsning af *Danmark før og nu*. Som en fortolkende retorisk kritik tager den retoriske nærlæsning grundlæggende udgangspunkt i artefaktet i modsætning til teorien ud fra den tankegang at "(...) abstract principles become important only as they are instantiated and individuated within the texture of an actual discourse." (Leff 1986, 382). Ved at lade teksten danne udgangspunkt for teorien i stedet for at lade teorien danne udgangspunkt for tekstanalysen åbnes der for at se på ikke blot ét begreb eller én teori forudbestemt af kritikeren, men at se på de begreber som er

relevante ud fra tekstens præmisser – og at se på dem i interaktion med teksten og med hinanden (Jasinski 2001, 261-262): ”Theory is forced to the ground” (261).

Som beskrevet af Michael Leff (1980, 2003) er fortolkningens rolle i fortolkende retorisk kritik at danne bro mellem det specifikke artefakt og kritikerens teoretiske klangbund, forventninger og formodninger; kritikeren ’vibrerer’ sine observationer i artefaktet op imod begreber og forventninger for at opnå en større forståelse af artefaktet samtidig med at vi herigennem opnår en større forståelse af begreberne i deres konkrete anvendelse (1980, 345); i dette tilfælde på den ene side Raka Shomes tanker om essentialisering, Maurice Charlands teori om konstitutiv retorik og en række mere specifikke analytiske greb og på den anden side tekstuddrag fra *Danmark før og nu*.

Nærlæsningen der følger, udfolder sig i tre gennemgående fortællinger i *Danmark før og nu*: Fortællingen om Danmark som en organisk, homogen enhed, om den homogene danske befolkning og om de deliberative, demokratiske danskere.

DANMARK ER EN ORGANISK, HOMOGEN ENHED

Den første fortælling vi skal se nærmere på struktureres af en række nationale begrebsmetaforer som alle peger i retning af en fortælling om Danmark som en organisk, homogen størrelse.

Netop nationale begrebsmetaforer som ’nationen som træ’ og ’nationen som individ’ er blevet beskrevet af de to diskursanalytikere Marianne Winther Jørgensen og Louise Philips (1999) med udgangspunkt i Georg Lakoffs og Mark Johnsons begrebsmetaforer (Lakoff og Johnson 1980). Fælles for denne type metaforer er ifølge Jørgensen og Philips at de strukturerer nationen som en organisk sammenhængende enhed (i modsætning til eksempelvis politisk eller institutionel enhed) som mennesker er bundet til gennem jorden eller opvækst (1999, 178-180). På denne måde kan begrebsmetaforer som disse tillægge individerne inden for et institutionelt fællesskab – fx nationen eller demokratiet – en række karaktertræk og værdier man sædvanligvis tillægger mennesker; ikke institutioner.

Det er en funktion som også ses i *Danmark før og nu*. Her er det særligt nationen og det lokale selvstyre som træ der optræder hyppigt:

Det danske samfund har rødder, der rækker flere tusinde år tilbage i tiden. Danmarks historie er vigtig at kende, hvis man vil forstå det danske samfund, som det ser ud i dag. Velfærdssamfundet, det politiske system, kulturen og hverdagslivet er resultater af en lang historisk udvikling. (*Danmark før og nu* 2007, 10, herefter kun sidetal)

Der er i Danmark en stærk tradition for lokalt demokrati og selvstyre. Det lokale selvstyre har dybe rødder i den danske historie. (106)

Det lokale selvstyre er en hjørnesteen i det danske folkestyre. Det har dybe rødder tilbage i historien, at lokalsamfundene løser mange af samfundets fælles opgaver. (121-123)

Med sine dybe rødder forankres det lokale demokrati og det danske samfund her i den danske historie på en måde som indikerer at vi nærmest har med naturlige, organiske størrelser at gøre; som bekendt dør et træ hvis man skærer roden over. Et gammelt træ konnoterer ligeledes til noget ædelt, noget der har haft tid til at perfektioneres og kompliceres. Denne fortolkning understøttes af metaforen 'nationen som hus' der optræder kort med beskrivelsen af det lokale selvstyre som 'en hjørnesteen i det danske folkestyre' som ligeledes indikerer at vi har med noget essentielt at gøre; fjernes hjørnesteenen i huset, fjernes selve husets fundament.

Endelig ses også metaforen 'nationen som individ' i teksten. I det følgende uddrag leder de etymologiske overvejelser om nationens navn frem til metaforen om 'Danmarks dåbsattest':

Selve ordet "Danmark" kendes fra slutningen af 800-tallet. "Dan" kommer af "dane" og betegner det folkeslag, som boede i det danske område. "Mark" betyder "grænseområde". Danmark var altså "daneernes grænseområde". Navnet henviser sandsynligvis til grænsen mod sakserne, der levede i Nordtyskland. Første gang, man ser navnet Danmark brugt inden for landets grænser, er på en runesten fra cirka 955. (. . .) På stenen står der skrevet, at kong Harald vandt sig hele Danmark og Norge og gjorde danerne kristne. Harald Blåtands Jellingesten kaldes derfor for Danmarks dåbsattest. (13)

Ved på denne måde at italesætte Danmark som et træ med rødder, et hus med en hjørnesteen og et individ med en dåbsattest indikeres en rød tråd fra fortidens til nutidens Danmark hvor nutidige institutioner som nationen og demokratiet føres tilbage i tiden i et substantielt, historisk fællesskab: Demokratiet og nationen er dybt forankrede i hinanden. Metaforerne synes på denne måde at skabe et billede af Danmark som en afgrænset, organisk og homogen størrelse med en grundlæggende kerne der ikke har ændret sig væsentligt igennem de sidste mange hundrede år. Skildringen indikerer således samtidig en sammenhæng og ensartethed de indre elementer – danskere – imellem.

I sin artikel om 'folket' som myte undersøger Michael McGee (1975) lignende greb hvori 'folket' bruges som en sproglig, ideologisk abstraktion – ofte uden nærmere begrundelse (1975, 238-239); det anses i de fleste sammenhænge for *common sense* at slutningen fra individ til kollektiv er tilladt. Som Maurice Charland ganske rigtigt pointerer, er det på den ene side en nødvendighed for konstitutive tekster:

Konstitutiv retorik transcenderer individuelle eller klassespecifikke interesser for at kunne skabe en kollektiv identitet (Charland 1987, 138). Men det resulterer på den anden side også ofte i en begrebsmetaforisk fejlslutning når det eksempelvis hævdes at et samfund kæmper, taber og vinder; *individerne* i samfundet kæmper, hvorimod *samfundet* blot er en abstraktion (Charland 1987, 139).

På samme måde gøres nationen i *Danmark før og nu* i uddragene ovenfor til en organisk, noget nær menneskelig størrelse ('Det danske samfund har rødder, der rækker flere tusinde år tilbage i tiden', 'Danmarks dåbsattest') i lighed med de danskere der bor i nationen, et greb der indikerer at det er tilladt at slutte fra individ til kollektiv, fra befolkning til nation – trods den institutionelle og kvantitative forskel. På denne måde bliver Danmark en synekdoke for den danske befolkning og herigennem skabes forestillingen om en grundlæggende dansk kerne og dermed en diakron lighed fortidens og nutidens Danmark imellem.

DEN DANSKE BEFOLKNING ER HOMOGEN

Forestillingen om en indre sammenhæng og ensartethed går igen i den anden gennemgående fortælling i *Danmark før og nu* hvori danskerne skildres som en homogen befolkning med antitesen som et gennemgående træk:

Den danske befolkning er forholdsvis homogen. Det vil sige, at de fleste har samme sprog, kultur og historie. Alligevel har Danmark gennem tiderne oplevet, at mennesker fra andre lande har bosat sig permanent i landet. De er blandt andet kommet som flygtninge, i forbindelse med arbejde, eller fordi de er blevet gift med en dansker. Der er tale om mange hundrede års indvandring, som har sat sit præg på den danske befolkning, det danske sprog og den danske kultur. (68)

Selv om der i de seneste fyrre år er kommet mange indvandrere til landet, har det danske sprog ikke forandret sig meget. I takt med at verden bliver mere international, kommer der dog flere engelske ord ind i det danske sprog. (67)

Her fortælles det hvordan befolkningen er 'forholdsvis homogen' selv om flere hundrede års indvandring har præget både sprog og kultur. Det er skildringen af et sprog der har gennemgået en påvirkning gennem mange hundrede år, men som i nyere tid er stagneret af grunde som ikke specificeres her. Pointen i den forbindelse er at bemærke hvordan begge uddrag balancerer mellem på den ene side at fremhæve ansøgeren som en kvantitativt stor aktør i det nutidige danske samfund ('mennesker fra andre lande har bosat sig permanent i landet', 'der er kommet mange indvandre-re til landet'), men som på den anden side er uden kvalitativ indflydelse på (sprog) kulturen (Den danske befolkning er forholdsvis homogen', 'men sproget har ikke

ændret sig').

Et andet uddrag om den homogene danske befolkning handler om den territoriale afgrænsnings betydning for befolkningen:

Geografisk ligger Danmark som porten til Østersøen. De forskellige europæiske stormagter har i tidens løb været interesserede i at have fri adgang til dette hav. Derfor har de ønsket at svække Danmark, uden dog at udslutte den stat, der vogtede indgangen til Østersøen. Danmark, som engang var del af et stort nordatlantisk imperium med mange forskellige befolkningsgrupper, er derfor gradvist blevet reduceret til en lille nationalstat med en forholdsvis ensartet befolkning. (10)

Her ses en forholdsvis sårbar fremstilling af Danmark som en tidligere stormagt der på grund af sin udsatte territoriale placering er blevet et gradvist mindre land og dermed har mistet sin befolkningsmæssige diversitet. Et forhold som har resulteret i en 'forholdsvis ensartet befolkning'. En lignende skildring ses i følgende uddrag om Danmark efter krigen i 1864:

Danmark bestod nu af kongeriget, Grønland, Færøerne og Island samt — indtil 1917 — de tre små vestindiske øer. Dermed fik Danmark efter 1864 en mere ensartet befolkning end nogensinde før. Indbyggerne i kongeriget talte samme sprog, havde samme forfatning og var kulturelt temmelig ens, selv om der stadig var stor forskel på rig og fattig. I modgangen efter nederlaget i 1864 voksede den danske nationale identitet sig stærk. Sprog og kultur kom til at betyde meget. (37)

Her skildres det igen hvordan Danmarks svind i magt og størrelse har betydet en 'mere ensartet befolkning end nogensinde før': Jo større udefrakommende fare, desto større intern (kulturel og sproglig) oprustning synes at være præmissen.

Samlet set er der store ligheder mellem denne fortælling om den homogene danske befolkning og den om det organiske Danmark idet begge fremstiller en homogenitet og indre sammenhæng, om end på forskellig vis. Organismetankegangen hvori Danmark bliver en synekdoke for den danske befolkning, og nærværende uddrags fokus på homogenitet igennem antitetiske skildringer af danskernes forhold til omverden afspejler en forestilling om en ensartethed blandt danskerne der både ses som en synkron lighed blandt danskerne i dag og den føromtalte diakrone lighed mellem det nutidige og det fortidige Danmark.

DANSKERE ER SÆRLIGT DEMOKRATISKE

I modsætning til fortællingerne om Danmark som en organisk enhed og danskerne

som en homogen befolkning er den tredje og sidste fortælling vi skal se på, fortællingen om de særligt demokratiske danskere, mere kvalitativt funderet. Denne fortælling er særligt karakteriseret af anekdoter hvori normer for demokratisk udøvelse skildres som en internaliseret praksis hos danskerne. I *Danmark før og nu* toner undervejs en fortælling frem hvori deliberativ demokratisk tankegang skildres som en særlig kultur danskerne lærer allerede fra barnsben:

Den generelt høje stemmeprocent i Danmark kan have flere forklaringer. En af dem er, at danskerne som børn og unge opdrages til demokratiet. De lærer tidligt demokratiske værdier at kende. Det sker blandt andet i folkeskolen og i ungdomsuddannelserne. En anden forklaring er, at den stærke tradition for at være med i foreninger styrker borgernes demokratiske værdier. (130)

Danskerne 'opdrages til demokratiet' og dets værdier tidligt i livet igennem hele deres skoleperiode, og træningen fortsætter ind i voksenlivet i det lokale foreningsliv:

For mange borgere virker foreningslivet og hverdagsdemokratiet også som en træning i demokrati. Her drøfter man sager med hinanden, indhenter viden, afprøver argumenter, indgår kompromiser og stemmer om forslag. Deltagerne bliver på den måde vant til at prøve at finde rimelige løsninger på de problemer, de er samlet om. Livet i foreningerne og demokratiet i hverdagen giver med andre ord borgerne et praktisk kendskab til demokratiske værdier og principper. (129)

De danske borgere fortsætter på denne måde efter endt skolegang udøvelsen af deres demokratiske værdier i 'foreningslivet og hverdagsdemokratiet'. Det forstås indirekte herigennem at det er noget mange danskere er en del af og udøver i hverdagen og dermed på daglig basis. I dette sidste uddrag ses også en eksplicitering af demokratiets deliberative aspekter: Danskerne går ikke blot ned på den nærmeste folkeskole og afgiver deres stemme; de 'drøfter sager', 'afprøver argumenter' og 'indgår kompromiser' så de kan finde 'rimelige løsninger'.

Dette billede af den deliberative danske befolkning understøttes af et temaopslag i bogen om højskolebevægelsen og dens grundtvigianske dannelsesideal:

De danske folkehøjskoler har spillet en vigtig rolle for udviklingen af det danske samfund. Grundtvigs ideer om folkeoplysning og almen dannelse blev på denne måde udgangspunktet for højskolebevægelsen. (83)

Eleverne på højskolerne skulle ikke lære udenad og gå til eksamen. I stedet skulle de lære at være nysgerrige og diskutere. Befolkningen skulle "lære for

livet”. Foredrag og fællessang var vigtige dele af højskoletanken. Siden 1894 er Højskolesangbogen udkommet i mange udgaver. (83)

Deliberativ praksis er på denne måde en kontinuerlig, vedvarende udfoldelse som man ikke kan læse op til eksamen og lære udenad; den kræver nysgerrighed, diskussionslyst og har ikke mindst et socialt perspektiv (‘foredrag og fællessang’) idet den kræver andre mennesker at spejle sig i. I disse to seneste uddrag er den samtaleorienterede tilgang til samfundsdeltagelse dog ikke på samme måde som ovenfor knyttet til demokratiet, men bredere til ’udviklingen af det danske samfund’. Det synes altså at være en norm som underbygger det danske samfund på et ganske fundamentalt plan.

Endelig underbygges denne normative skildring af demokratiet som deliberativt orienteret af følgende fortælling om det demokratiske projekt:

Endelig kan det også betyde noget [som forklaring på den nutidige høje stemmeprocent], at demokratiet i Danmark fra begyndelsen har været et folkeligt projekt. Demokratiet blev båret frem af bønderne og arbejderne. De blev tidligt organiseret i de store bevægelser, der blev til partierne Venstre og Socialdemokratiet. Det har skabt en tradition for demokratisk deltagelse, som stadig præger Danmark. (130)

Demokratiets kerne er folket og deres demokratiske deltagelse. Det er ikke noget der presses ned ovenfra; demokratiet er vokset ud af det danske folk fra bunden (bønderne og arbejderne) og har på denne måde udviklet sig over lang tid til at blive en demokratisk tradition der har vist sig bæredygtig på længere sigt. På denne måde knytter skildringen an til den første fortælling om Danmark som organisk enhed; demokratiet som institution er her menneskeliggjort i form af landets indbyggere, og de to størrelser, Danmark og danskerne, synes på synekdochisk vis igen at udgøre to sider af samme sag.

Spørgsmålet er hvordan disse tre spor – fortællingerne om henholdsvis Danmark som organisk enhed, om den homogene danske befolkning og om de deliberative demokratiske danskere – positionerer ansøgeren. Særligt to faktorer har betydningen for denne positionering: De konstitutive mekanismers indvirkning på tekstens tredje persona og fortællingernes statiske karakter.

ANSØGEREN SOM TREDJE PERSONA

Den amerikanske retoriker Philip Wander introducerede i 1984 begrebet om tekstens *tredje persona* som handler om de forskellige tekstlige publikumspositioneringer. Hvor tekstens *anden persona* betegner tekstens (indirekte) publikum, tekstens ’du’ og det ’du’ ønskes at gøre eller identificere sig med, beskæftiger tekstens *tredje*

persona sig med det publikum der ikke tillaes, det eller dem der negeres gennem den *anden persona* (Wander 1984, 209). Denne negation viser sig på forskellige måder. I sin tydeligste form som de konkret uaccepterede og uønskede; i sin mere subtile form som de blot ubetydelige (Wander 1984, 210). Tekstens *tredje persona* findes altså i modsætning til den anden persona i 'tekstens stilhed' (Wander 1984, 215).

Danmark før og nu er skrevet specifikt til ansøgeren om dansk statsborgerskab, men ansøgeren synes faktisk ikke at blive tiltalt eller konstitueret som tekstens anden persona. Fremstillingerne af Danmark og danskerne inkluderer ikke ansøgeren der snarere (og formentlig ikke intentionelt) positioneres som tekstens tredje persona. I nærlæsningen af *Danmark før og nu* er det derfor heller ikke tekstens fortællinger om ansøgeren, men om danskeren og Danmark, jeg fremhæver.

Fortællingerne om det organiske Danmark med den homogene befolkning er en nationalfremstilling der som minoritets- og nationalismeforskeren Benedict Anderson nævner (1991, 5-7), er forholdsvis udbredt. Og på mange måder er det også naturligt at forvente en række værdimæssige og normative ligheder mellem en nation og dens indbyggere; det kan være hensigtsmæssigt ud fra tekstens didaktiske funktion at trække de store linjer op i en længere historisk redegørelse om sprog-, kultur- og befolkningsudvikling samt at lade læseren se individet afspejlet i kollektivet ud fra lighederne imellem de to størrelser.

Men det er samtidig en fremstilling der bidrager til at danskeren som individ og Danmark som institution og kollektiv opfattes som ensartede størrelser til trods for den åbenlyse institutionelle og kvantitative forskel. Som to sider af samme sag indgår danskeren som en gnidningsløs del af Danmark, en forestilling om lighed der samtidig transcenderer de modsætninger, forskelle og uligheder det danske samfund også indeholder. Med sit fokus på homogenitet og ensartethed levnes der meget lidt plads til mennesker som af den ene eller anden grund ikke indgår ligeså gnidningsløst, eller som står i kontrast til den homogene befolkning. Ansøgeren har ikke mulighed for at indgå i hverken det diakrone eller det synkrone fællesskab idet hun ikke har del i hverken den historiske eller den nutidige ensartethed; og det er en præmis der vil gælde for langt størstedelen af ansøgerne uanset oprindelsesland.

Også i fortællingen om de demokratiske danskere synes man at stå uden for fællesskabet hvis man ikke har gået i gymnasiet, ikke har været på højskole og ikke er med i en forening; samfundsinstitutioner der i teksten udgør demokratiets vugger. Dette gælder for så vidt både danskeren der er født med dansk statsborgerskab og ikke kan se sig selv i skildringen af 'danskeren', og ansøgeren der endnu ikke har anpart i denne danske, demokratiske essens. Ansøgeren positioneres som en udenforstående der på forhånd er nogle essentielle skridt bagud i forhold til den demokratiske opdragelse danskeren har gennemgået, og som heller ikke inviteres til at indhente det forsømte.

Det er en vanskelig position der kan forstås som en afvisning af ansøgerens nuværende identitet og relevans i det danske samfund, og det er på denne måde at ansøgeren i *Danmark før og nu* kan anskues som en tredje persona der negeres i kraft af den særlige danske essens som teksten fremstiller i skildringen af danskeren og Danmark.

Den amerikanske teoretiker James Boyd White peger i sine læsninger af en række politiske og juridiske tekster (1984) på vigtigheden af at konstitutive tekster italesætter og illustrerer forholdet mellem borger og nation for på den måde at vise de to størrelses gensidige forhold (1984, 209). Pointen er at grundlaget for at kunne identificere sig med andre mennesker eller med en institution er at der i den konstitutive proces afspejles en gensidighed mellem de forskellige parter, en gensidighed som mangler i *Danmark før og nu*.

I teksten inviteres ansøgeren ikke til at skabe en ny identitet sammen med afsenderen, men skal indlemmes i den eksisterende, færdigudviklede identitet 'dansker'. Og ikke nok med det; ansøgeren skal tilpasse sig en identitet med tråde langt tilbage i tiden og som skildres som organisk, homogen og ensartet. Ansøgeren om dansk statsborgerskab er som nævnt ikke en del af hverken det diakrone eller det synkrone nationale fællesskab og har heller ikke del i den ensartethed der synes at kendetegne den danske befolkning, og det er derfor sandsynligt at kontrasten mellem ansøgeridentiteten og danskeridentiteten øges i stedet for at mindskes.

STATISKE FORTÆLLINGER

Endelig har fortællingernes dynamik – eller mangel på samme – også betydning for ansøgerens position i nationalfortællingen. Med fortællingerne om Danmark og danskeren der fremhæver landet og befolkningen som statiske og uforanderlige, positioneres ansøgeren som en udefrakommende der skal tilpasse sig et allerede etableret fællesskab.

Som tidligere nævnt bliver det statiske identitetsbegreb som ifølge blandt andet Raka Shome har været kernen i den imperialistiske kulturtankegang, udfordret af globaliseringen. Og som både Shome med sine tanker om det postkoloniale subjekt (1996) og Charland med sin *rhetoric of socialization* (1987) peger på, har vi del i flere kulturer på engang og konstitueres igen og igen inden for mange forskellige fællesskaber som ikke nødvendigvis komplementerer hinanden.

Denne ambivalens afspejles dog ikke i *Danmark før og nu*. Særligt fortællingerne om det organiske Danmark og om den homogene danske befolkning giver i samspil et billede af en nation og et folk der på mange måder er færdigudviklede og ikke nødvendigvis har brug for at ændre sig yderligere. Danmark fremstilles som en gammel nation med rødderne solidt plantet i jorden, og det samme gælder danskerne. Med fortællingerne om befolkningens ensartethed og homogene natur indikeres en forening, en sammenhæng der ikke kan brydes, og der skabes herigennem et

forholdsvis statisk og svært foranderligt billede af landet og befolkning. Det er problematisk af flere grunde.

For det første fordi det slører fortællingernes kontingente natur og dermed for det faktum at andre scenarier også er mulige: I *Danmark før og nu* lægges der stor vægt på at danskeren opdrages og trænes til demokratisk tankegang og praksis i et demokrati med dybe rødder i historien. Men man kunne også forestille sig et scenarie hvor demokratisk praksis blev anskuet som en kompetence der kan tillæres og opøves. En tilgang til demokrati som Danmark og den øvrige vestlige verden i høj grad anvender i bistanden til udviklingslande og i politiske sanktioner som fx krige- ne i Irak og Afghanistan.

For det andet er det problematisk fordi ansøgeren herigennem positioneres som den eneste forandringsorienterede aktør i fortællingen. Med fortællingerne om Danmark og danskeren som det statiske, uforanderlige bagtæppe positioneres ansøgeren som en udefrakommende der skal tilpasse sig og indlemmes i et allerede etableret og fastforankret fællesskab.

Samlet set er det alle træk der understøtter den overordnede fortælling om det at være dansk: Man fødes som dansker. Som indvandrer vil man altid være nogle skridt bagud.

Dette forhold kunne indikere at ikke alene relationen mellem individ og kollektiv ('dansker' og 'Danmark'), men også det 'nye' og 'gamle' individ ('dansker' og 'ansøger') bør afspejles i den konstitutive tekst – i hvert fald i tekster der som denne ikke skaber nye identiteter (som Charlands 'les Québécois'), men søger at skabe en relation mellem nogle *allerede eksisterende*. En af måderne kunne være at se på alternative identiteter som fx den fælles identitet 'borger'. Borgeren fylder relativt lidt i *Danmark før og nu* i forhold til danskeren, og der ligger et potentiale heri idet borgeren som en mere universel størrelse mest af alt defineres ud fra sine handlinger i det danske samfund og ikke sin særligt danske demokratiske opdragelse eller lighed med øvrige danskere. Demokratisk tankegang kan nemlig udmærket også være et nøglebegreb for borgeren, men uden at være bundet til en særlig nationalitet. Som uddragene om de deliberative danske demokrater indikerer, er argumentation og debat kompetencer som i bogen vurderes værdifulde. Og samtidig praksisser der uundgåeligt indebærer uenighed, dynamik og udvikling; vi argumenterer og debatterer med det formål at kunne nå et fælles mål eller en fælles holdning. Ofte lykkes det dog ikke, og så må vi enes om at være uenige - indtil næste mulighed byder sig, og det måske er muligt at nå et kompromis. Netop derfor ser Danmark i dag ganske anderledes ud end det gjorde for 100 år siden – både politisk, kulturelt og socialt. Det er et grundlæggende demokratisk princip som bør afspejles i et læremateriale om danske samfundsforhold.

Nærlæsningen af *Danmark før og nu* peger således på en række essentialistiske mekanismer som kommer til udtryk i tekstens konstitutive fortællinger om Danmark og danskeren. Ud fra henholdsvis nationale metaforer hvori nationen skildres som en organisk enhed, antitetiske fremstillinger af dansk homogenitet og ensartethed i forhold til omverden og endelig internaliserende skildringer af deliberative og demokratiske normer konstrueres en særlig dansk essens som indikerer at man ikke kan blive rigtig dansk hvis ikke man er født dansker. Fortællingernes fokus på det statiske og uforanderlige Danmark positionerer indvandreren der søger om statsborgerskab, som tekstens tredje persona; som en udefrakommende der skal tilpasse sig og indlemmes i et allerede etableret og fastforankret fællesskab.

Herigennem bidrager nærlæsningen af *Danmark før og nu* med et eksempel på hvordan diskursive essentialistiske mekanismer også viser sig i nutidige kontekster som Raka Shome peger på i sin efterlysning af post-koloniale perspektiver i retorisk kritik. Med nutidens komplekse udfordringer som voksende globalisering og større bevægelighed in mente peger de essentialiserende, statiske fortællinger i *Danmark før og nu* derfor også på en udfordring der vedrører det danske samfund og kunne formuleres med spørgsmålet: Hvordan bliver vi i stand til at imødekomme og håndtere disse fænomener som strækker sig over både tid og sted hvis vi samtidig over for indvandrere har brug for at opretholde et billede af Danmark som en statisk, færdigudviklet nation?

Det er et spørgsmål jeg håber vil blive taget op til overvejelse i arbejdet med den næste udgave af indfødsretsprøven anno 2013.

Louise Therese Schou Therkildsen, cand.mag. i retorik, Københavns Universitet, . Artiklen bygger på hendes speciale ”Den rigtige dansker” som bl.a. er blevet omtalt og debatteret på DR P1, Radio24syv og i Politiken. Bor i øjeblikket i Berlin hvor hun i 2008 var udvekslingsstuderende på Freie Universität, og nu arbejder med retorik på freelancebasis. Kontakt: loutherkildsen@gmail.com.

LITTERATUR

Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities. Reflections in the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso. Revised edition.

Charland, Maurice. 1987. "Constitutive Rhetoric: The Case of the People Québécois". *Quarterly Journal of Speech* 73 (2): 133-150.

Jasinski, James. 2001. "The Status of Theory and Method in Rhetorical Criticism". *Western Journal of Communication* 65 (3): 249-270.

Jørgensen, Marianne Winther og Philips, Louise. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 7. udgave.

Lakoff, Georg og Johnson, Mark. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Leff, Michael C. 1980. "Interpretation and the Art of the Rhetorical Critic". *The Western Journal of Speech Communication* 44: 337-349.

Leff, Michael C. (2003): "Fortolkende retorisk kritik". Oversat af Lisa Storm Villadsen, *Rhetorica Scandinavica* 26: 6-19.

McGee, Michael C. 1975. "In Search of 'The People': A Rhetorical Alternative". *Quarterly Journal of Speech* 61 (3): 235-249.

Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. 2007. *Danmark før og nu - læremateriale om historie, kultur og samfundsforhold til indfødsretsprøven*. April 2007. Tilgængeligt 15. april 2013: <http://uvm.dk/Uddannelser-og-dagtilbud/Uddannelser-til-voksne/Overblik-over-voksenuddannelser/Dansk-for-voksne-udlaendinge/~media/UVM/Filer/Udd/Voksne/PDF11/111213%20laerebogsmateriale%20til%20indfoedsretsproev.ashx>

Regeringen af 2011 (SRSF). 2011. *Et Danmark, der står sammen*. Oktober 2011. Tilgængeligt den 15. april 2013: http://www.stm.dk/multimedia/Regeringsgrundlag_okt_2011.pdf

Said, Edward W. 1993. *Culture and imperialism*. New York: Knopf.

Spivak, Gayatri C. 1988. *In other worlds: Essays in cultural politics*.

New York: Routledge.

Spivak, Gayatri C. 1990. *The postcolonial critic: Interviews, strategies, dialogues*. Redigeret af Sarah Harasym. New York: Routledge..

Shome, Raka. 1996. "Postcolonial Interventions in the Rhetorical Canon. An "Other" View" *Communication Theory* 6 (1): 40-59.

Wander, Philip. 1984. "The Third Persona: An Ideological Turn in Rhetorical Theory" *Central States Speech Journal* 35: 197-216.

White, James Boyd. 1984. *When Words Lose Their Meaning*. Chicago and London: The University of Chicago Press.